

Domov sú ruky, ktoré lepia pirohy

Divadlo Alexandra Duchnoviča Prešov 2018 / 2019 Michal Baláž: Domov Recenzent: Matúš

Marcinčin Premiéra: 26.10.2018

Michal Baláž: Domov

Réžia: Adriana Totiková, a. h.

Asistent réžie: Ladislav Lodomirjak

Dramaturgia: Michal Baláž, a. h.

Preklad: Jaroslav Sisák, a. h.

Scéna a kostýmy: Katarína Holková, a. h.

Pohybová spolupráca: Elena Spaskov, a. h.

Hudobná spolupráca: Martin Husovský, a. h.

Účinkujú:

Mama: Ľudmila Lukačíková

Otec: Vasil' Rusiňák

Syn 1: Ladislav Lodomirjak

Syn 2: Michal Kucer

Dcéra: Iveta Fejková

Hlas z rádia: Anna Kuzmiaková

Premiéra 26. októbra 2018, Veľká scéna, Divadlo Alexandra Duchnoviča, Prešov. (Recenzia napísaná na základe reprízy z 19. decembra 2018.)

Ako málo človečiny má v sebe slovníková definícia výrazu *domov*! Ako ďaleko je od skutočnosti. Je to vraj miesto, kde sa človek narodil, kde býva, kde žije a tak ďalej.^[1] Toto byrokratické konštatovanie je chladné ako štyri steny, ktoré popisuje. Michal Baláž sa rozhodol ukázať, čo to domov naozaj je. V rusínskom znení bez titulkov, zato s vôňou onej človečiny.

Všade dobre, ale doma najlepšie.

Uvádžanie dramatických titulov s lokálnou tematikou má v Prešove už svoju tradíciu. Navyše, často ide o divadelné debuty mladých autorov, čo je veľké pozitívum samo osebe. Zatiaľ čo (malo)mestský človek sa nájde predovšetkým v zrelom divadelnom vyjadrení Prešovského národného divadla (Michaela Zakuťanská: *Prešovská trilógia*, 2013 – 2015), človek z vidieka sa dokáže spoznať v inscenáciách Divadla Alexandra Duchnoviča. Tie však niekedy ponúkajú rôznorodú kvalitu, ktorá stavia nevydarené kusy (Štefan Suchý: *Vtáčie mlieko*, 2010) oproti tým,

na ktoré môže byť divadlo oprávnené hrdé (Michaela Zakuťanská: *Havaj*, 2011). Svoj priestor dostávajú aj predlohy, ktoré sú upravované na miestne (východoslovenské/rusínske) pomery (Peter Kováčik: *Krčma pod Zeleným stromom*, 2016).

V tejto línii môžeme vnímať aj (profesionálny) divadelný debut Michala Baláža s triviálnym názvom *Domov*. Najsilnejšou stránkou tejto hry je autenticnosť, ktorá stiera rozdiely medzi umeleckou fikciou a tým, čo sa deje u vás v obývačke. Jednoduchý sujet sa odohráva niekde v (pri) Humennom, pričom na uveriteľnosti celej inscenácie sa bezpochyby podpísalo aj to, že tak autor hry, ako aj režisérka Adriana Totiková pochádzajú priamo z Humenného.

Pri expozícii sa režisérka rozhodla pre konvergentný prístup, keď hre pripravila tri krátke nezávislé prológy, ktoré sa z troch rozličných miest zbiehajú do hlavného sujetu. Ich protagonistami sú traja súrodenci, ktorí sa každý svojím spôsobom vracia domov kvôli oslave otcových šesťdesiatych narodenín. Žiadna z postáv nemá vlastné meno, sú označení len všeobecne svojím miestom v rodine, čo vytvára univerzálny model, v ktorom si každý môže nájsť niečo (ak nie skoro všetko) z tej svojej rodiny.

Lepší doma krajec chleba, lež v cudzine krava celá.

Úvod predstavenia patrí najstaršiemu synovi (Ladislav Ladomirjak), ktorý medzi divákov prichádza z chodby. Na javisko ani nevystúpi. Ako prepustený predavač z obchodu so športovými potrebami Sport Home sa vracia domov z Írska a nacvičuje si, ako to všetko povie rodičom a predovšetkým, čo z toho pre nich vyplýva.

Druhý syn (Michal Kucer) žije ako diler zdravotného poistenia v Košiciach. Rozpráva už po slovensky,^[2] do materinského jazyka prejde až doma, čo naznačuje určitú formu odstupu od svojich koreňov. Divák ho zastihne vo chvíli rozhovoru so svojou manželkou (nepřítomnou), ktorá voči svokrovcom prechováva silnú averziu. Už celé mesiace ich odmieta navštíviť, pričom sa stále vyhovára na vymyslenú chorobu dcéry. Aj na otcovu oslavu sa nakoniec vyberie len muž sám.

Paradoxne, najťažšiu cestu domov má dcéra (Iveta Fejková), ktorá z domu ešte ani neodišla. Napäté vzťahy s matkou sú pre túto mladú učiteľku niečím oveľa horším ako rozchod s frajerom. Ako domáca slúžka so zaťatými zubmi sníva o veľkej Bratislave.

Adriana Totiková premyslene využíva priestor, ktorý ponúka divadlo. Ak prvý syn bol pred javiskom, jeho súrodencov stretávame na ňom (sestra) alebo dokonca nad ním (brat). Všetky cesty však vedú domov.

Doma ako chceš, inde ako smieš.

Samotná scéna *domova* predstavuje typický nízkonákladový produkt chudobného divadla. Nábytok a vôbec celé zariadenie bytu mohlo byť moderné vtedy, keď sa títo približne šesťdesiatroční rodičia zobrali. To nebráni tomu, aby skutočne všade boli polepené nálepky Sport Home rôznych veľkostí ako prejav pýchy matky nad prvorodeným synom, ktorý v jej optike dobyl v Írsku celý svet. Obytná miestnosť s vchodovými dverami na pravej strane, s otcovou malou dielňou na ľavej strane či kuchyňou vzadu je dobre vystavaným priestorom pre potreby tejto príjemnej komédie. Miesta nie je nazvyš, preto sa členovia rodiny nemôžu navzájom vyhýbať. S celkovým ladením scény viditeľne kontrastuje modrá podlaha s bielymi šípkami, ktoré ukazujú rôzne smery. V strede je ružica, ktorá pre zmenu zahŕňa všetky smery. Odpovedať si na jednu zo základných existenciálnych otázok – kam kráčam – je náročné. Zaiste aj preto, že postavy sa v živote niekedy topia (modré more), inokedy zase lietajú (obloha).

Vraj každý vták svoje hniezdo si chváli.

Nie vždy je slovenský názov inscenácie doslovným prekladom toho rusínskeho. V tomto prípade je alternatívou k *domovu* výraz (*domáce*) *hniezdo*. Z tohto chce vyletieť preč ešte aj mama (Ľudmila Lukačiková). Ako zdravotná sestra sa rovnako usilovne ako bezúspešne učí nemecké slovíčka (je nimi oblepený celý dom), aby mohla čím skôr odísť do Rakúska a pracovať tam ako ošetrovatelka. Inak je v permanentnom konflikte so svojou dcérou, otvorene protežuje najstaršieho syna. Z pohľadu temperamentu, výrečnosti a duševných horizontov je prototypom vidiečanky s malomestskými spôsobmi.

Najlepšie je doma sedieť.

Nie náhodou ako posledného spomínane otca (Vasil' Rusiňák), ktorý je ako hlava rodiny stratený, ba až neviditeľný. Nielenže je ako jediný spokojný so svojím domovom, ale k šťastiu mu stačí dokonca len malá dielňa, v ktorej trávi väčšinu času. V nej si tento starnúci muž ešte stále sníva svoj stratený sen o inom povolání, keď si zo sadry robí odliatky chrupu. Cestu k dentistovi mu zahatal jeho starý otec, keď dal po papuli predsedovi družstva.

V jednom hrobe spracú sa i dvaja, v jednom dome zriedka.

A ich je päť. Rodina sa ešte ani nestretla, už spolu nemohli vydržať. Nehrozí, že by ste na javisku sledovali sentimentálny gýč. Toto nie je Kelly family. Tu si každý spieva svoju vlastnú pesničku, vo vlastnej tónine, so svojimi nástrojmi. Pri hudbe treba spomenúť architektoniku inscenácie, ktorá pozostáva z dynamického sledu dlhších či kratších scén. Oddelujú ich spravidla inštrumentálne hudobné predely. V záveroch jednotlivých skečov sa herci nachvíľu zaseknú, prestanú hrať, a potom v rytme aktuálnej hudby odídu do zákulisia. Táto jednoduchá štruktúra zabezpečuje inscenácii slušný spád cez pravidelný rytmus a vyrovnané tempo počas celého trvania predstavenia. Najmä v sekvenciách oddelených veselou klavírnou hudbou sa divák môže cítiť ako na čiernobielej groteske, akurát so zvukom a vo farbe.

Baláž až s etnografickou presnosťou vystihol vzťahy, ktoré (ne)fungujú v našich rodinách. V dialógoch prejavil mimoriadny pozorovací a zovšeobecňujúci talent. Komunikácia má ďaleko k akémukoľvek pátosu, je živá a dynamická. Členovia rodiny sú premennými, zvada konštantou. Každá jedna z postáv sa konfrontuje s inou rodinnou rolou – s rodičom, manželom, dieťaťom, súrodencom. Prípravy oslavy otcových narodenín sú príležitosťou na iskrivé vyjasňovanie si vzájomných vzťahov. Všetkému kraľuje láskavý humor. *Domov* je smiechom bezpochyby bližší Stanislavovi Štepkovi než Rayovi Cooneymu. Divák sa viac smeje od srdca, ako by sa mal od smiechu chytať za bránicu. Vtipné situácie vyplývajú z obyčajnej každodennosti, preto sú každému také blízke. Hry tohto typu nikdy nebudeme môcť prirovnať k tokajskému vínu a čakať na ocenenia od degustátorov, no aj čistá voda z prameňa môže mať vynikajúcu chuť.

Svoji sa len na to pohnevajú, aby sa mohli merit'.

Ústrednou metaforou sú pirohy – typické rusínske jedlo. Matka ich pripravuje s oduševnením, keďže jej syn pirohy v Írsku jesť nemohol. Medzitým duchom neprítomný otec niečo stále hľadá. Deti mali na pirohy doniesť maslo, čo ich v konečnom dôsledku priviedlo k debate o tom, kto má viac masla na hlave a že tomu vlastne ani trochu nerozumejú. Navyše, maslo kúpila len dcéra, starší syn doniesol margarín, mladší ramu. Pointou celej situácie je to, že mama urobila pirohy nie z múky, ale zo sadry, ktorú nevedel nájsť otec. Horšie to s pirohmi ani dopadnúť nemohlo.

Súrodenci si nakoniec objednávajú pizzu (i o tú sa potom hádajú). Aj tu sa však potvrdilo, že domov nielen že nie je žiadnym miestom, ale ani ničím iným materiálnym (napríklad obľúbeným maminým jedlom). Domov sú ruky, ktoré lepia pirohy, nie pirohy samy osebe.

Oslava šesťdesiatky sa nakoniec napriek všetkým svárom koná. Celá rodina sedí pri stole, s vysokými špicatými čapicami rôznych farieb na hlavách (ani ľudia nie sú čiernobieli). Nevydarené darčeky privádzajú oslávenca do rozpakov, poteší ho len dcéra so zarámovanými maturitnými fotkami členov celej rodiny, vďaka čomu divák môže trochu nazrieť do súkromia hercov. Otec rozpaky vracia späť, keď obdaruje svojich najbližších sadrovými odliatkami ich mliečnych zubov vo forme náhrdelníka ako z filmov na motívy kníh Karla Maya (veď na nich nakoniec možno aj vyrastal). Tie si roky uchovával, čo bolo prejavom lásky, ktorú inak navonok vyjadriť nevedel.

Hudobný pozdrav jubilantovi v regionálnom rozhlasovom vysielaní si vypočujú všetci v tichu a s posvätnou bázňou. Otec sa usmieva, keď každý už mlčí. Trikrát sa zhlboka nadýchne človečiny a scéna sa ponára do tmy.

Na um prichádza známy filmový výrok z českého *Limonádového Joa*: „Padouch nebo hrdina, my jsme jedna rodina.“ Rodina je zmierená, pokoj vstúpil do domova. Hodnote skutočného domova porozumie asi len ten, kto ho stratí. Môže byť všelijaký, avšak vždy lepšie ako nijaký. Domov v láskavej komédii Michala Baláža je veľmi ľudský, bez falošných póz. Poteší, vytočí, ale aj tak drží všetkých pokope. Na konci života nám ostanú len vzťahy.

Domov sú naozaj ruky. Nie tie *železné* ako v novele Barča-Ivana, ale skôr tie Váلكove, na ktorých *smieš plakať*. Najbližšie sú však Balážove, ktoré *lepia sadrové pirohy*.

[1] Lexikografický prístup k významu slova *domov* porovnaj najlepšie na: slovník.juls.savba.sk.

[2] S použitím slovenčiny ako znaku sociálneho odstupu pracoval napríklad aj Matúš Olša v inscenácii *Ťapákovci* už v roku 2010.

Publikované online: 1.2.2019

<https://www.monitoringdivadiel.sk/recenzie/recenzia/domov-su-ruky-ktore-lepia-pirohy/>